

(Төмүрү. Этези 1-чи арман-
дал).

болгаш билип бедидер тала-
а-биле методиктик төттөр-
ик чегизип тургузар.

22 чүтү. Социал-культура
айырымы, коопсуз амилара
адырылганын, калык
камгалаанын, улус өөр-
дөлгөсүн, санитар болгаш
ветеринар албанын, күч-
мүлтуралык болгаш спорт-
тун көдөз черде ажаллап
турар специалистерине хоо-

рай черлерде ындир мерге-
жилдер ажаллап турар
специалистерге деңизерге ш-
амнарына болгаш тариф
ставкаларына 25 хуу меде-
дин доктаалып тургузар.

Улус депутаттарынын чер-
чер Советтери өөредилге-ки-
жизинде, медицина, санит-
тар-культура албан черле-
ринин турар черлерин болгаш
чурттаачылык черини социал-
экономика дикциян ба-
рымдалап тургаш үстүндө
адаптыгын мергесжилдерин

ажылдакчыларын ажал-
толовинге немедө бедит-
кен коэффициентин кирип
болуу, специалистерин дугу-
жулга бугаар хоолсеп
ажылдаар системаны ажал-
лаар.

23 чүтү. Орундагынын сос-
тавында бөлжөт ажал-хорен-
гилгил культуру, күш-культу-
ра болгаш спорт албан чер-
лерин тус чер болгаш рес-
публика боджедиче тө-
левирлерин бугу хевирде-
рандын доктаар.

24 чүтү. Көдөз черде өөр-
дөлгө, культуру, калык кам-
гала болгаш эрге-хоойлу
камгалаар органдарын ажал-
дакчыларын бугу катего-
рияларына агроуступ ком-
плексында ажалдакчыларга
корулуен чигилдерге база
хамаржыр, оон иштинде
тургала шад биле, аш-
кем продуктулары-биле бир
дугаарына хамаржыр.

25 чүтү. Көдөз черде өөр-
дөлгө-кижизинде, школа
назымы чегизип уругаар бол-

гаш шадлаа ажалдаар эл-
бидер черлерин ажалдаар-
биле калык ажалдакчы-
ларга өөредилге черлерин бо-
лгаш учушчаларын доктаар
ырга көдөз ажал-агыл дү-
дө өөредилге черлерин бо-
лгаш техниканын доктаар
специалистерге ажал-агыл
туулу адыры болгаш корулу-
ен чигилгил дүдө бээр поссе-
бинин чуруму болгаш негедө-
ле база хамаржыр, оон
совхозтарын болгаш колхоз-
тарын куду-биле боттан-

дырар. Көдөз өөредилге
черлеринин педагогика ажал-
дакчыларын ном үндүрүл-
гөсүн продукция-биле чиг-
дилелгил байдалга хамаржыр,
ажа куруенин ол сорулга-
ларга берип турар, ажал тө-
левиринин 10 хуу хемчээлгил
акция компенсациян база
кыер.

26 чүтү. Көдөз өөредилге-
ке системаны өөредилге-ки-
жизинде корудугаа ажал-
дакчылар талазы-биле амгы
үнени негедилерин дүжүл

турар нормативтер комплек-
зинге үндөйлөп чорутуулар.
Өөредилгенин бугу хевирде-
рин магдалаттыгын норма-
тив деңгээлгил хемчээлгил
чедир ажалдакчыларын сан-
хөө акция-хоренгизинин
меде дестерини бары-чогу
хаман чокка боттандырар.
Көдөз өөредилгенин хөг-
жүдөр талазы-биле бугу
программаны ажалдакчылар-
ын Тыва АССР-ин боджед-
чинде болгаш «Көдөзгил
социал хөгжүдөлгөсүн дуга-

ылма» РСФСР-ин Хоойлу-
ага дүшүрү республика
(РСФСР) боджедчиле тус-
кайлаа ажал-хоренгизинин
сели-биле боттандырар.

27 чүтү. Көдөзгил өөр-
дөлгө-кижизинде албан
черлерин черлерин оон
кылдыр, оон иштинде өөр-
дөлгө болгаш дуулаа ажал-
дакчыларын тургашына бол-
гаш хөгжүдөлгөсүн оларын
негедилерин дүшүрү, тур-
густунаа хоойлудуга
бугаар дамчлар.

ТӨЛЕВИЛЕР

ТАРААЧЫН (АРАТ) АЖЫЛ-АГЫЙ ДУГАЙЫНДА

Тыва Автономнуг Совет Социалистиг Республиканын Хоойлузу

Бо Хоойлу Тыва АССР-ин
деңизеринге тараачын
(арат) ажал-агыларын, олар-
ын ассоциацияларын органи-
заастарын болгаш ажал-
чорудулганын экономикагил,
социал болгаш эрге-хоойлу
үндөлгөсүн тодаралып тур-
ар.

Хоойлу хамаатыларга та-

I БӨЛҮК

Нинти чүүлдер

1 чүтү. Тараачын (арат)
ажыл-агы* дугайында би-
лишкин

1. Тараачын ажал-агы
дээрже юридиктик эргелит,
бот-тускайлаа ажал чорудар
субъект болуу, ол дээрже
боттарын, өт-хоренгизин
болгаш оларын бугу назы-
мын иштинде ээлеп, салгал
дамчлар чер улаастарын
ажылдаарына база аренада
адыры үндөйлөп, көдөз
ажыл-агыл продуктуларын
бугуларын, болбазаралы-
рын болгаш саггарын бот-
таандыр турар тус хамаа-
тын, өт-бүдө азы бөлүк киж-
дө болуу.

2. Тараачын ажал-агы
болза экономикагил ажи-
ктүдүлүл принциптерине бот-
таандыр хостуг ажилгыр,
тымынгар чоруктуң хевир
болуу.

3. Өт-бүдө күш-ажыл
кылып шадлар кескигилерин
база ажал-агынын калы
кылып турар өске-даа хамаа-
тылар ажал-агынын кески-
гилерин деп санадыр.

4. Тараачын ажал-агынын
уадуукуу ажал-агынын
боджик кескигилеринин
бирөөн болуу. Тараачын
ажыл-агынын уадуукуу
бугуларын, органи-
заастар, хамаатылар болгаш
күрүне, хамааты-биле хам-
малаарга оон эрге-ажы-
тарын тодаралар.

2 чүтү. Экономикагил сис-
тема тараачын ажал-агынын
турар чери

1. Тараачын ажал-агы кү-
рүне, коллективтик, бот-тус-
кайлаа болгаш өске-даа бугу-
дугулар болгаш организа-
циялар-биле калы экономика-
гил системанын дең эргелит
авенчү болуу.

2. Күрүне, хой-нинти бол-
гаш кооператива организа-
циянын талазында тараачын
ажыл-агынын ажал-агынын
болгаш өске-даа ажал-чору-
дугаанын, оон хоойлу не-
гедилерин урун таварылга-
дан агыла, холгарлап ки-
рерин бодурбас.

Тараачын ажал-агынын
эргелит урун күрүне болгаш
өске-даа организац. хол-
дөжикчилеринин, а ол ыш-
каш ындир организац. та-
раачын ажал-агынын хамаа-
рыштыр хоойлаа кордүгөн

* Моон нпай тараачын
ажыл-агы дээр.

II БӨЛҮК

Тараачын ажал-агынын тургузары

4 чүтү. Тараачын ажал-
агынын тургузар эрге

1. Тыва АССР-ин көдөз
ажыл-агыга ажаллап шы-
даар дүжүлгөдө, көдөз
ажыл-агы талазы-биле тус-
кай билгил-мергесжилдиг азы
тускай боджиклаа эркен
бот-башкартын чоруду бол-
гаш 18 хар чегкен хамаа-
ны бугуу тараачын ажал-
агынын тургузар болгаш чер
улаастогун алыр эргелит. Та-
раачын ажал-агынын тургу-
варын күдөз кижилер хол-
аларга таварылга ол чер-
де чурттап турар хамаа-
лар чер улаастогун бири
авенчө алыр эргелит.

2. Чер улаастогун оон эрге-
тин хамаржыр улус депу-
таттарынын Совети тараачын
ажыл-агынын тургузарын кү-
дөз кижилерин конкуре үн-
дөлгөсүн шилип алыр эрге-
лит.

3. Тараачын ажал-агынын
организаастар база чер алыр
талазы-биле тургустуу хол-
дөжикчилеринин, маргалааларын кол-
дуулаа суу дамчыштыр сай-
гары алыр.

4. Өт-бүдө күш-ажыл
кескигилерин тараачын ажал-
агынын тургускаа таварылга-
да оон артык кескигилерин
ажыл-агынын ажал-чору-
дугаанын бугуу азы кезик-
чамалык тургаш кижир
дугайында шинтирин боттар-
ы күдөз алыр.

5 чүтү. Чер улаастогун тып-
сып бирини негедилер

раачын (арат) ажал-агылар-
ын тургузар эргени, ажал-
агы талазы-биле бот-тускай-
лаа чорукту, оларын ажал-
чорудулганын дууа көргүзе-
рин, хостуг кооперастаажыр
дүрүм бугаар эрге-ажы-
тарын болгаш эргелерин күрү-
неден камгалаарын магды-
лап турар.

3. Тараачын ажал-агынын
бугуларын, организа-
циялар, хамаатылар болгаш кү-
рүне эргелит башкарлыгын
оон организа-биле харыл-
даалар керелдерге, тууа бол-
гаш тууа *эс санажыла
операцияларын үндөйлөп
ге тургустуулар.

Күрүне экономикагил быра-
ларын: чызылар болгаш са-
лышкылар талазы-биле хуу
стандаларын, үндүрүлгөн,
оректерин, экономикагил сан-
жыларын, күрүненин тускай
сорулгалыг ажалдакчылык-
чыларын, социал болгаш
экология нормативтерин бол-
гаш өске-даа күдөзлөрүн
ажыллап тургаш, тараачын
ажыл-агыларын хөгжүдө-
ринге дуулаар.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

Продукция бугулар, бол-
базаралык болгаш саггар,
материал-техника, хамаа-
рыла, тууу, техника, сүт
ажыл-агы, ветеринария,
агрохимия, консультация бол-
гаш ачы-туузын өске-даа хө-
вирлеринин талазы-биле эки
тура-биле каттыккан база
кооперативтерге, ассоциация-
ларга, ажилдерге болгаш
өске-даа, организаацияларга
кирип, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агыга хамарышпас
бугуларын, катты
жышкыларын, кооператив-
нарын, банкыларын, страте-
вине черлерин, оон иштинде
дашкык партнёрлар-биле
каттыккан, тургузуу база
оларга кирип, өрткө-үндөз
саязынанын сатыл баа са-
лып ал болуу. Олар алырлар
ини база деңизерге ассоци-
ацияларын, ажилдеринин
болгаш кооперативтерин
кежигилерин бооп болуу
болгаш, а ол ышкаш көдөз
ажыл-агы, үлдөтүр болгаш
өске-даа бугуларын-биле
керелгил харылдааларын тур-
гузуу болуу.

3 чүтү. Тараачын ажал-
агыларын тургузукчу бол-
гаш каттыккан ажал-чору-
дугаа

дамчылар дугайында үндүр-
ген шинтири уулаастогун на-
турага (турар черинге) тус-
кайлаа бээрине болгаш чер
алган эргени бадтыккан кү-
рүне актызын тыпсып бээр-
инге үндөз болуу.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чорудары-
биле чурттаачылык черлер
чорудалган чер улаастарын
тускайлап бээр.

Арендалап алган эргени та-
лаарын чарга кезээп ба-
лыткаар, оон уу чер улаастогу
оон эргенин хамаржыр тур-
ар улус депутаттарынын
Совети бугуу.

3. Чер улаастогун колдуу-
да чыгыс шөлге турар кыл-
дыр тускайлап бээр. Тараа-
чын ажал-агынын чоруд

